

Makai János

VSZEVOLOD FEJEDELEM „NAGY FÉSZKE”

Vszevolod Jurjevics vlagyimir–szuzdali fejedelem (1176–1212) saját korában a Kijevi Rusz egyik legjelentősebb politikai tényezőjének számított. Ezt bizonyítja többek között az a tény is, hogy a krónikások nagyfejedelmi címmel ruházták fel.¹ A magyar történettudomány azonban eddig keveset foglalkozott vele. Ha a tanulmányoktól eltekintünk, és csak a könyveket vesszük számba, megállapíthatjuk, hogy a tevékenységével kapcsolatos alapvető információk legfőképpen Font Márta munkáiban olvashatók.² A fejedelmet az orosz nyelvű szakirodalomban népes családja miatt a Bolsoje Gnyezdo, vagyis a Nagy Fészek ragadványnévvel illetik.³ Ez a tanulmány egyrészt azt kívánja kideríteni, hány fióka kelt ki a nagy fészkekben, másrészt azt vizsgálja, milyen történelmi szerepet játszottak Vszevolod családjának tagjai és közeli rokonai.

A szakirodalomban a gyermekek számával kapcsolatban különböző adatokat találunk. Az egyik leghíresebb 19. századi orosz történetíró, Sz. M. Szolovjov genealógiai táblázata szerint Vszevolodnak nyolc fia született.⁴ A 20. századi történészek közül B. A. Ribakov az egyik leszármazási táblázatában a fejedelem nyolc fiát és egy lányát tüntetett fel,⁵ egy tanulmányában viszont nyolc fiút és négy lány szerepeltetett.⁶ M. V. Scsepkina öt fiút és négy lányt, G. M. Prohorov

¹ Polnoje szobranije russzkih letopiszjev (PSZRL). Tom I. Moszkva (M), 1962. 396–436.

² *Font Márta*: A Rusz régiói. In: *Font Márta–Krausz Tamás–Niederhauser Emil–Szvák Gyula*: Oroszország története. Szerk.: Szvák Gyula. Maecenas, 1997. 70. *Uő*: Oroszország, Ukrajna, Rusz. Balassi, Bp.,–University Press, Pécs, 1998. 65–66, 96. *Uő*: A régiókra bomlott Rusz, 1204–1389. In: „Kelet-Európa” és a „Balkán”, 1000–1800. Intellektuális-történelmi konstrukciók vagy valós történelmi régiók? Szerk.: Sashalmi Endre. Pécsi Tudományegyetem Kelet-Európa és a Balkán Története és Kultúrája Kutatási Központ. Pécs, 2007. 175, 177.

³ A magyar történelmi irodalomban újabban a fejedelmet „Nagyfészke”, ill. „Nagy Fészke” Vszevolodként említették. Szili Sándor a kifejezést egybeírva és szétválasztva is használta: A középkori orosz történelem forrásai. Szerk.: Szili Sándor. Pannonica, 2005. 51, 71. Bótor Tímea az idézőjel nélküli egybeírást választotta: *Bótor Tímea*: A tatár függéstől az önálló uralkodóig. A Moszkvai Fejedelemség története a nagyfejedelmi végrendeletek (1336–1462) tükrében. Russica Pannonica, Bp., 2011. 41.

⁴ Sz. M. Szolovjov: Isztorija Rosszii sz drevnyejsih vremjon. Knyiga I. M., 1959. 740.

⁵ B. A. Ribakov: „Szlovo o polku Igoreve” i jevo szovremennyiki. M., 1971. (oldalszámolás nélküli genealógiai táblázat)

⁶ B. A. Ribakov: Danyiil Zatocnyik i vlagyimirszkoje letopiszanyije konca XII veka. In: *Uő*: Iz isztorii kulturni Drevnej Ruszi. Izdatyelsztvo Moszkovszkovo unyiverszityeta, 1984. 146.

pedig hat fiút és négy lányt nevezett meg.⁷ Font Márta nyolc fiú utódról írt.⁸ V. Petruhin szerint Vszevolodnak tíz fia és négy lánya volt.⁹ A probléma megoldásához leginkább az Északkelet-Ruszban keletkezett Lavrentyij (Lavrentyjev)-évkönyvhöz érdemes fordulni. A fontosabb források közül még a déli Ipatyij (Ipatyjev)-évkönyv és az északnyugati Első Novgorodi Évkönyv tartalmaz kiegészítő információkat.

Vszevolod fiai

A Lavrentyij-évkönyvben 1176–1212 között az alábbi Vszevolod-fiak neve szerepel: Konsztantyin, Borisz, Gleb, Jurij, Feodor, Dmitrij, Gavriilo, Ioann, Szvjatoszlav, Jaroszlav és Vlagyimir.¹⁰ A felsorolás alapján azonban sem a pontos létszám, sem a helyes születési sorrend nem adható meg. Ennek egyik oka az, hogy a korszak óorosz fejedelmei a nevük mellé kereszteléskor egy másikat is kaptak, a fennmaradt források viszont Vszevolod fiai esetében általában csak az egyiket tartalmazzák. Ha mindkettőt, az már bonyolítja a helyzetet. Néhány utód esetében pedig nem maradt fenn a születés dátuma.

A Lavrentyij-évkönyv adatai alapján Vszevolod fiainak születése 1185 májusa és 1197 augusztusa közé tehető.¹¹ Sorrendben először Konsztantyin, majd Borisz, Jurij, Feodor, Dmitrij, Gavriilo és Ioann látta meg a napvilágot.¹² Konsztantyin 1185-ben, míg Borisz 1186-ban született, de az utóbbi röviddel ezután meghalt.¹³ Gleb az egyetlen, akinek az északkeleti forrás csak az 1188-as halálhírét tartalmazza.¹⁴ Minden valószínűség szerint 1187-ben jött világra. Jurij (a Lavrentyij-évkönyv híradásában: Georgij) 1188-ban született.¹⁵ A déli forrás szerint Jurij a nagyapja nevét kapta,¹⁶ a nagyapa pedig a híres Jurij Dolgorukij

⁷ M. V. Scsepkina: O proiszhozgyenyii Uszpenskovo szbornyika. In: Drevnyerusszkoje iszkussztvo. Rukopisznaja knyiga. Pedkollegija: V. Ny. Lazarev, O. I. Podobedova, Sz. O. Smidt. M., 1972. 71, 76. G. M. Prohorov: Radzivilovszkij szpizok Vlagyimirszkoj letopiszi po 6714 (1205/6) god. In: Radzivilovszkaja letopisz. Tyekszt, isszledovanyiye, opiszanyiye minyiat. Otv. ped. M. V. Kukuskina. Szankt–Petyerburg–M., 1994. 276.

⁸ Font, 1998. 66. Font, 2007. 177.

⁹ V. Petruhin: Drevnyaja Rusz, IX v.–1263 g. M., 2005. 150.

¹⁰ PSZRL. T. I. 397–437.

¹¹ PSZRL. T. I. 396–414.

¹² Uo. 396–397, 404, 408, 411–412, 414.

¹³ Konsztantyin születése: Uo. 396–397. Borisz születése: Uo. 404. Borisz halála: Uo. 406. PSZRL. T. II. 653.

¹⁴ PSZRL. T. I. 407. A vele kapcsolatos híradás pontosan így szól: „Ugyanabban az évben. Meghalt Gleb fejedelemfi («княжичь») szeptember 29-én.” A krónikás ugyan nem pontosította az információt, de 1188-ban Vlagyimir–Szuzdalban csak Vszevolod fiatal fiának halála lehetett feljegyzésre érdemes.

¹⁵ PSZRL. T. I. 408.

¹⁶ PSZRL. T. II. 659.

szuzdali és kijevi fejedelem volt.¹⁷ Az 1190-es születésű¹⁸ Feodor valószínűleg azonos Jaroszlávval,¹⁹ Vszevolod egyik legaktívabb fiával. Dmitrijről az északkeleti forrásból mindössze annyit tudunk meg, hogy 1193-ban született.²⁰ A déli évkönyvből viszont az is kiderül, hogy Dmitrij a világi, vagyis a fejedelmi nevét («княжее имя»), a Vlagyimirt apja akaratából kapta.²¹ A legnagyobb problémát az 1195 márciusában született²² Gavriilo azonosítása jelenti. Elképzelhető, de nem bizonyítható, hogy ez a keresztnév Szvjatoszlávra vonatkozik. Ioann (Iván) Vszevolodovics 1197 augusztusában látta meg a napvilágot.²³ Bár Ioann születését az Ipatyij-évkönyv részét képező Kijevi Évkönyv is hozza,²⁴ ő nem tartozott a politikai szempontból jelentős Vszevolod-utódok közé.

A fenti adatok alapján úgy tűnik, Vszevolod fejedelemnek nyolc fia volt az alábbi születési sorrendben: Konsztantyin, Borisz, Gleb, Jurij (Georgij), Jaroszlav (Feodor), Vlagyimir (Dmitrij), Szvjatoszlav (Gavriilo), Ioann (Iván). Ha megvizsgáljuk a testvérekről szóló információkat, azt tapasztaljuk, hogy apjuk bevonta őket az ügyek intézésébe. A legtöbb megbízást Konsztantyin és Jaroszlav kapta. Konsztantyin tizenhárom éves korában már elkísérte Vszevolodot egy kunok ellen vezetett hadjáratra. 1205-ben, amikor már húszéves volt, az apja a szomszédos Novgorodba küldte fejedelemnek. Az eseménnyel kapcsolatban a krónikás olyan szavakat adott Vszevolod szájába, amelyek nyomatékosítják, hogy a fivérei körében Konsztantyiné volt a szeniori pozíció. Azonban ez a helyzet csak átmeneti lehetett, mivel egyrészt a novgorodiak igen gyakran váltogatták fejedelmeiket, másrészt a legidősebb fiúnak mint leendő örökösnek célszerű volt Vlagyimir–Szuzdalban tartózkodnia. Nem meglepő, hogy Konsztantyin már 1207 elején visszatért Vlagyimir városába.²⁵

A Jaroszlav szerepével kapcsolatos első említés az 1200-as évre vonatkozik. Ekkor az apja Perejaszlavl–Russzkij, tehát a Kijev közelében elhelyezkedő déli Perejaszlavl élére állította őt.²⁶ A település a Kijevi Rusz egyik déli volosz-

¹⁷ Jurij Dolgorukij szerepéhez: *Makai János*: Jurij Dolgorukij tevékenysége Északkelet-Oroszországban. *Világtörténet*, 1991. tavasz–nyár, 38–46. *Uő*: A Szuzdali Fejedelemség külpolitikája a 12. század 30–50-es éveiben. *Aetas*, 1995/3. 76–95.

¹⁸ Uo. 408.

¹⁹ *Scsepkina*, 71. *Ribakov*, 1984. 146.

²⁰ PSZRL. T. I. 411–412.

²¹ PSZRL. T. II. M., 1962. 674–675. A jelzett helyen a forrás azt is tartalmazza, hogy Vszevolod saját nagyapja, Vlagyimir Monomah nevét adta Dmitrijnek. (Vlagyimir Monomah a Kijevi Rusz egyik legjelentősebb nagyfejedelme volt. A kijevi trónt 1113–1125 között birtokolta.)

²² PSZRL. T. I. 412.

²³ Uo. 414.

²⁴ PSZRL. T. II. 707. A jelzett helyen a forrás azt is elárulja, hogy Ioann Keresztelő Szent János tiszteletére kapta a keresztnévét.

²⁵ A Konsztantyinnal kapcsolatos adatok: PSZRL. T. I. 414, 421–422, 428–429.

²⁶ PSZRL. T. I. 416.

tyának²⁷ központja volt, s már hosszú ideje Vszevolod rokonsága irányította. Ha helytálló az a feltételezés, miszerint Jaroszlav Feodorral azonosítható, akkor megállapíthatjuk, hogy a perejaszlavliak igen fiatal, mindössze tízéves fejedelmet kaptak. 1204–1205 telén Jaroszlav részt vett a legjelentősebb déli fejedelmek által vezetett kunellenes hadjáratban, melyből az óorosz csapatok sok fogollyal és zsákmányállattal tértek haza.²⁸ Jaroszlav első házasságkötésére 1205–1206 telén, tizenöt éves korában került sor: ekkor Koncsak kun kán unokáját vette feleségül.²⁹

Az 1206. év meglehetősen viharos volt Vszevolod fiának az életében: előbb II. András magyar király vette fel vele a kapcsolatot,³⁰ és Jaroszlav is megpróbált beavatkozni a halicsi ügyekbe, majd emiatt Vszevolod Csormnij³¹ kijevi fejedelem nyomására távoznia kellett Perejaszlavból. 1207-ben Jaroszlav a rjazanyi fejedelmi széket kapta apjától, azonban az is ingatagnak bizonyult. Mivel a rjazanyiak szembeszálltak a hozzájuk érkező vlagyimiriakkal, a nagyfejedelem a következő évben hadjáratot indított ellenük. Jaroszlav megkönnyebbülten üdvözölte apját, de rajta kívül keveseknek volt oka az öröme. Vszevolod radikális eszközökhöz nyúlt, holott ezektől általában tartózkodott: Rjazany városát kiürítette, majd felgyújtatta, lakóit pedig fogságba vetette, és magával hurcolta. Még a püspöknek sem kegyelmezett. A leszámolás után Jaroszlav is visszatért Vlagyimirba.³²

Konsztantyinhoz és Jaroszlávhoz képest Szvjatoszlav és Jurij kevesebb megbízatást kapott. Szvjatoszlávot az apja két alkalommal juttatta a novgorodi fejedelmi székbe. Az első ciklus 1200 elejétől 1205-ig, míg a második 1207–1208 telétől 1208–1209 teléig tartott. Szvjatoszlav valószínűleg még 1209-ben is kiskorú volt, tehát az egyik periódusban sem játszhatott jelentős szerepet Novgorodban. Ilyen körülmények között szinte a csodával határos, hogy először legalább öt évig képviselhette apját, s ráadásul nem is kellett dicstelenül távoznia. Nem mondható el ugyanez második szerepléséről, amelynek végén a novgorodiak a vladika (érsek) udvarában tartották fogságban.³³ Bátyjának, Jurijnak ettől

²⁷ A voloszty területi egység elnevezése a Kijevi Rusz fennállásának időszakában. Helytartó által irányított területet és részfejedelemséget is jelent.

²⁸ PSZRL. T. I. 420.

²⁹ Uo. 426. *Ribakov*, 1984. 146. Koncsak kán neve az óorosz évkönyvekben az 1170-es évtől 1203-ig terjedő időszakig szerepel. Ez alatt a több mint három évtized alatt hol barátja, hol ellensége volt az óorosz fejedelmeknek. A Dnyeper és a Volga közti sztyeppéken élő kun törzsek fölött gyakorolt ellenőrzést. Hatalmának csúcspontja az 1184-es év volt. 1185-ben döntő szerepet játszott abban, hogy Igor Szvjatoszlavics novgorod-szeverszkiji fejedelem, az Igor-ének tragikus sorsú hőse vereséget szenvedett a kunoktól. Koncsakhoz ld: *Ribakov*, 1971. 100–102, 203.

³⁰ A II. András és Jaroszlav közti kapcsolatfelvétel körülményeihez: *Font Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2005. 101, 194.

³¹ Vszevolod Csormnij (Vörös): az Olgovicsok képviselője, többszörös kijevi fejedelem (1206, 1207, 1210–1212).

³² Az 1206–1208-as események: PSZRL. T. I. 427–428, 434.

³³ A Szvjatoszlávval kapcsolatos adatok: PSZRL. T. I. 415–416, 434–435. Novgorodszkaja pervaja letopisz sztarsevo i mladsevo izvodov (NPL). M.–Leningrád (L.), 1950. 44–45, 50–51.

sokkal fontosabb feladat jutott. 1209-ben az előző év során Vszevolod által meggyötört rjazanyi föld két fejedelme támadást indított a Moszkva környéki területek ellen, ő azonban szembeszállt a támadókkal, és legyőzte őket.³⁴ Jurij házasságkötéséről is rendelkezünk információkkal: 1211-ben Vszevolod Csormnij kijevi fejedelem lányát vette feleségül.³⁵ Erről az eseményről fennmaradt egy csaknem forrásértékű feljegyzés is a két nász (a kijevi és a vlagyimiri Vszevolod) által bőkezűen adott ajándékok felsorolásával.³⁶

A Lavrentyij-évkönyvben számos példát találunk a fivérek együttes megjelenésére, közös fellépésére. Ezek egy része ünnepélyes búcsúztatás vagy fogadás volt. 1199 végén, mikor a még gyermek Szvjatoszlav Novgorodba indult, négy testvére (Konsztantyin, Jurij, Jaroszlav és Vlagyimir) búcsúztatta, és a krónikás szerint „nagy volt az öröm Vlagyimir városában”. A következő év végén, amikor apjuk Jaroszlávot a déli Perejaszlavl élére állította, legidősebb fivérei személyesen köszöntek el tőle.³⁷ Az 1205-ben Novgorodba készülődő Konsztantyint jóval többen búcsúztatták, és kísérték el a Vlagyimir városához közeli Sedaska folyóig. Három testvére is megjelent az ünnepi eseményen.³⁸ 1207-ben, amikor Konsztantyin visszatért Novgorodból, még több ember várta a Sedaska folyónál, és mind az öt életben levő öccse kivonult a fogadására.³⁹

A Lavrentyij-évkönyv más jellegű események kapcsán is tartalmaz adatokat a „nagy fészkekben növekvő fiókák” együttes részvételéről. A fiúk anyja által alapított vlagyimiri kolostor Szent Istenszülő elszenderedése templomának felszentelésén például a nagyfejedelem mellett Konsztantyin, Jurij és Vlagyimir is jelen volt.⁴⁰ Úgy tűnik, hogy a temetés és az esküvő a 13. század elején is szinte kötelező programnak számított a legközelebbi hozzátartozók esetében. Ennek megfelelően a fivérek 1205-ben részt vettek anyjuk temetésén,⁴¹ 1211-ben pedig Jurij esküvőjén.⁴² 1207-ben Vszevolod támadást indított a csernyigovi Olgovicsok ellen, amely a rjazanyi fejedelmek állítólagos árulása miatt a rjazanyi föld elleni hadjárattá alakult át. A vétkesnek nyilvánított fejedelmeket részben elfogta, részben elérte a kiadatásukat. Rjazany városát a nagyfejedelem ugyan nem foglalta el, azonban a terület településeinek élére saját helytartóit állította. A hadjá-

³⁴ PSZRL. T. I. 434.

³⁵ Uo. 435.

³⁶ *V. Ny. Tatyiscsev*: Isztorija Rosszijszkaja. T. III. M., 1964. 185.

³⁷ Uo. 416. (Az évkönyv sorai ez esetben nehezen értelmezhetők. Úgy tűnik, hogy Vszevolod éppen az északkeleti Perejaszlavlban tartózkodott fiaival, és Jaroszlávot onnan küldte az azonos nevű déli településre. Konsztantyin és Jurij valószínűleg csak a hosszú út egy rövid szakaszán kísérték el öccsét.)

³⁸ Uo. 422.

³⁹ Uo. 428.

⁴⁰ Uo. 417.

⁴¹ Uo. 424–425. A nagyfejedelem feleségének halálhíre még az Első Novgorodi Évkönyvbe is bekerült: NPL. 50.

⁴² PSZRL. T. I. 435. A forrásból kiderül, hogy Jurij Vszevolod kijevi fejedelem lányát vette el, s az esküvőt Vlagyimirban tartották.

rat egyfajta családi vállalkozásként zajlott. Konsztantyin, aki akkor novgorodi fejedelem volt, az északnyugatról hozott harcosok élén Moszkvában találkozott apjával. Később a fivérek közül Jurij, Jaroszlav és Vlagyimir is csatlakozott a támadáshoz.⁴³ 1208–1209 telén a novgorodiak fogságba vetették Szvjatoszlav Vszevolodovicsot, és a dinasztia szmolenszki ágához tartozó Msztyiszlávot hívták meg fejedelemnek. Válaszul Vszevolod nagyfejedelem Konsztantyin vezetésével a fiait küldte a novgorodi–szuzdali határnál elhelyezkedő Torzsok (Novij Torg) ellen. Msztyiszlav kénytelen volt távozni Torzsokból, a novgorodiak pedig elengedték Szvjatoszlávot, s így a fivérek együtt vonulhattak az apjukhoz Vlagyimir városába.⁴⁴

A Vszevolod által építtetett vlagyimiri Dmitrijevszkij (Demeter)-székesegyház külső falán ma is megvan az a szoborkompozíció, amely akár az apa és a fiúk kapcsolatának szemléltetéseként is felfogható. Az északi homlokzat keleti oldalának felső részén egy trónon ülő, ölében gyermeket tartó férfi látható. Oldalt még két-két gyermek fordul felé hódolatteljes testtartásban, félig kinyújtott karral és félig behajlított térddel. Ny. Ny. Voronyin, Vlagyimir–Szuzdal történetének kiváló kutatója először arra az álláspontra helyezkedett, hogy a falon Vszevolodot ábrázolták az utódával – vagyis Konsztantyinnal – és térdet hajtó emberekkel. Később részben változtatott a véleményén, s ennek lényege az alábbiakban foglalható össze: a négy alak egyértelműen férfi. Ugyanúgy vannak öltözve, mint a fejedelem ölében ülő fiú. Ők nem egyszerűen a fejedelem előtt meghajló emberek, hanem szintén a fiai. Vszevolod nyolc fia közül kettő meghalt a Dmitrijevszkij-székesegyház felépítése előtt, a legfiatalabb pedig csak annak befejezése, 1196 után született. Vszevolodnak ekkor öt fia volt: Konsztantyin, Georgij, Jaroszlav, Vlagyimir és Szvjatoszlav. A reliefen öt férfi alakot látunk, akiknek száma megegyezik Vszevolod fiainak számával. Az apa Vlagyimirt tartja a karjaiban. Az évkönyv tanúsága szerint Vlagyimir Dmitrij, Vszevolod patrónusa ünnepének előestéjén született. Ehhez az utódhoz valószínűleg valamilyen sajátos dinasztikus elképzelések kapcsolódtak, ha ő a híres dédnagyapja tiszteletére kapta a nevét. Vlagyimir számára a „családi portré” központi helyét az is kijelölte, hogy az apja és ő is a keresztény Dmitrij nevet viselte.⁴⁵ Más szerzők művében szintén megtalálható az a nézet, mely szerint a Dmitrijevszkij-székesegyház homlokzatának fenti szobrai Vszevolodot és fiait ábrázolják.⁴⁶

⁴³ Uo. 429–433.

⁴⁴ PSZRL. T. I. 435. NPL. 51.

⁴⁵ Voronyin mindkét álláspontjának ismertetése: Ny. Ny. Voronyin: *Zodcsesztvo Szevero-Vosztocsnoj Ruszi XII–XV vekov. T. I. M., 1961. 436.* Voronyin álláspontja nem teljesen meggyőző. Könnyen lehet, hogy Vszevolod egyszerűen a legfiatalabb gyermekét, feltehetően Szvjatoszlávot tartja az ölében. Az nem vitatható, hogy a keresztségben Vszevolod is és Vlagyimir is a Dmitrij nevet kapta, az azonban kétséges, hogy Vlagyimir kapcsán dinasztikus tervek szöttek volna, hiszen a szeniorátus rendjében még négyen álltak előtte. (A Dmitrij nevű védőszent nem más, mint Szaloniki Szent Demeter.)

⁴⁶ G. K. Vagnyer–T. F. Vladisevszkaja: *Iszkussztvo Drevnyej Ruszi. M., 1993. 88.*

A fejedelem lányai és felesége

Vszevolod „nagy fészkeben” nem csak a fiúknak jutott hely. A nagyfejedelemnek négy lánya született: Vszeszlava, Verhuszlava, Jelena és Szbiszlava. A velük kapcsolatos információk azonban igen hiányosak. Vszeszlavát az apja 1186-ban a csernyigovi Rosztyiszlávhoz, Szvjatoszlav kijevi fejedelem unokaöccséhez adta feleségül.⁴⁷ Nagyon fiatal feleség lett belőle, mivel ekkor még az apja is csak harminckét éves volt.⁴⁸ A másik vele kapcsolatos adat 1205-ből való. Ekkor Vszevolod beteg felesége kolostorba vonult, és a szomorú eseményre Vszeszlava is Vlagyimirba érkezett.⁴⁹

1188-ban Vszevolod családja még egy Rosztyiszlávval bővült. Mivel ez a Rosztyiszlav a Kijev környékét ellenőrző szmolenszki Rurik fia volt, a nagyfejedelem most már a Kijevi Fejedelemség mindkét jelentős politikai tényezőjének rokona lett. A Lavrentyij-évkönyv csak egy rövid hírt tartalmaz arról, hogy Vszevolod hozzáadta Verhuszlavát Rosztyiszlávhoz,⁵⁰ a Kijevi Évkönyvben azonban részletes, egy egész oszlopot (hasábot) kitevő tudósítás olvasható. Ennek lényege az alábbiakban foglalható össze: Rurik fejedelem küldöttséget mentetett Vszevolodhoz Szuzdalba Verhuszlaváért. Vszevolod odaadta a lányát, és rengeteg aranyat, ezüstöt küldött a nászának. Verhuszlava apja és anyja sírt, mert a lányok kedves volt számukra, és csak nyolcéves volt. A küldöttség, melyhez szuzdaliak is csatlakoztak, a déli Belgorodba kísérte Verhuszlavát. A szertartást Makszim püspök tartotta egy fatemplomban, Rurik fejedelem pedig olyan nagy lakodalmat rendezett a fiának, Rosztyiszlávnak, amilyen még „nem volt Ruszban”. Az eseményt megtisztelő 20 fejedelem sok ajándékot vitt magával. A Verhuszlava kíséretében érkezett bojárokat nagy tisztelettel és sok ajándékkal engedték vissza Szuzdalba Vszevolodhoz.⁵¹ Rosztyiszlav néhány évvel később adományban részesült apósától. 1195-ben Vszevolod – kihasználva szeniori pozícióját – öt kisebb várost, pontosabban inkább erődöt szerzett délen, s ezek közül egynek az irányítását átruházta Rosztyiszlávra.⁵²

A nagyfejedelem harmadik lányáról, Jelenáról jóformán csak annyit tudunk, hogy 1204-ben halt meg, és az anyja által alapított kolostorban temették el.⁵³ Szbiszlava születését a Kijevi Évkönyv alapján 1180-ra tehetjük, s az erről szóló híradás azt is tartalmazza, hogy ő Vszevolod negyedik lánya volt.⁵⁴ Több fontos információval róla sem rendelkezünk.

⁴⁷ PSZRL. T. I. 405.

⁴⁸ Vszevolod 1154-ben született: PSZRL. T. XV. M., 1965. 221. T. XXIV. Petrograd, 1921. 77.

⁴⁹ PSZRL. T. I. 424.

⁵⁰ Uo. 407.

⁵¹ PSZRL. T. II. 658.

⁵² Uo. 685. A házasságkötéskor a vőlegény, Rosztyiszlav Rurikovics is csak tizenhat éves volt, mivel 1172-ben született: uo. 567.

⁵³ PSZRL. T. I. 421.

⁵⁴ PSZRL. T. II. 613.

A fenti adatok közül az egyik kronológiai szempontból igen fontos Vszevolod „nagy fészke” bemutatásához. Ha Verhuszlava 1188-ban nyolc éves volt, akkor 1180 körül születhetett. Az évszám inkább 1179, hiszen 1180-ban már a negyedik lány jött a világra. Mivel Vszeszlavát – mint láttuk – már két évvel korábban férjhez adták, vagy ő, vagy a szintén említett Jelena volt a legidősebb a nővérek között. Azonban valószínűleg Vszevolod legidősebb lánya sem született meg 1175 előtt. Ezt arra alapozzuk, hogy a fejedelem bátyja, Mihalko oldalán 1175-ben avatkozott be a vlagyimir–szuzdali belviszályba, s a neje még ebben az évben követte őt Csernyigovból északkeletre. A krónikás azt feljegyezte, hogy Vszevolod felesége a sógornőjével utazott,⁵⁵ de azt nem említette, hogy gyermeket is vitt volna magával.

Feltevésünknek ellentmondani látszik az a tény, hogy a Lavrentyij-évkönyvben az 1174-es év eseményeinek ismertetésénél már szó van Vszevolod gyermekeiről. A fenti forrásban jól elkülöníthető az Elbeszélés Andrej Bogoljubszkij meggyilkolásáról címet viselő alkotás. Ennek utolsó soraiban a szerző arra kéri Andrejt (nyilván a lelkét), imádkozzon Istenhez, hogy adjon testvérének, Vszevolodnak, ill. Vszevolod feleségének és gyermekeinek „sok évet”.⁵⁶ A Bogoljubszkijt imára kérő részletnek G. M. Prohorov három variációjára is felhívta a figyelmet. Megállapításai az alábbiakban foglalhatók össze: az Andrej Bogoljubszkijhoz intézett kérelem első változatát az Ipatyij-évkönyv őrzi. Ezt akkor írták, amikor a vlagyimir–szuzdali földön még mindkét testvére, Mihalko és Vszevolod uralkodott, vagyis 1176-ban. A Radziwill- és a Lavrentyij-évkönyvben egy második variáció található, amely nem lehet 1177-től korábbi. Akkorra már Vszevolodnak felesége és gyerekei voltak. Az imára való felhívás harmadik változatát a Perejaszlavli Évkönyv tartalmazza, s az 1212–1219-es időszakhoz és Bogoljubszkij unokaöccséhez, Jaroszlav Vszevolodovicshoz kapcsolódik.⁵⁷ Mivel az első variációban még egyáltalán nincs szó gyermekekről,⁵⁸ 1176-ban valószínűleg még egyikük sem jött világra. A második változat alapján pedig arra lehet következtetni, hogy Vszevolod legidősebb gyermeke (lánya) 1177-ben születhetett.

A „nagy fészek” létrehozásában döntő szerepet játszott a nagyfejedelem felesége, aki bő 20 év alatt tizenkét utódot szült. Ahhoz képest, hogy a korszak krónikásai általában a férfiak cselekedeteit jegyezték fel, róla viszonylag sok információ maradt ránk. Az életének utolsó állomását megörökítő híradásból tudjuk, hogy a keresztségben a Marija nevet kapta.⁵⁹ M. V. Scsepkina szerint Marija világi neve Miloszlava volt, és feltételezhető, hogy morva hercegi családban született, majd rokoni kapcsolat révén lánytestvérével Volhíniában nevelkedett. Vszevoloddal valószínűleg az 1174 nyara és 1175 nyara közötti időszakban

⁵⁵ Uo. 600–602.

⁵⁶ PSZRL. T. I. 371.

⁵⁷ *Prohorov*, 276.

⁵⁸ PSZRL. T. II. 594–595.

⁵⁹ PSZRL. T. I. 424.

Csernyigovban kötött házasságot, nem sokkal később pedig sógornőjével és testvérével együtt Vlagyimir–Szuzdalba utazott.⁶⁰

Marijával kapcsolatban a Lavrentyij-évkönyv többször utal arra, hogy ő hozta létre a Knyaginyin (Fejedelemasszony, Fejedelemné)-kolostort, ott pedig felépítette az Uszpenskij (Szent Istenszülő elszenderedése)-templomot. Már hét éve beteg volt, amikor 1205-ben családtagjai, Ioann püspök, igumenek, apácák, bojárok és feleségeik, valamint Vlagyimir városának lakói az általa alapított kolostorba kísérték, s ott belépett az apácák közé. Ezután csak 18 napig élt, és utolsó útjára szintén nagy tömeg kísérte el. Még a szmolenszki püspök is Vlagyimirba utazott a szomorú eseményre. Mariját természetesen az általa alapított kolostor általa emeltetett templomában temették el. A Lavrentyij-évkönyvben fennmaradt rövid nekrológja jóságát, mély vallásosságát és jótékonykodását emeli ki. Az utóbbi az egyháziak és rászoruló világiak felé egyaránt megnyilvánult.⁶¹ A nagyfejedelem élete végén ismét házasságot kötött. Vaszilko vityebszki fejedelem lányát vette feleségül,⁶² azonban ennek a családi eseménynek különösebb jelentősége nem volt.

Az oldalági rokonok

A „nagy fészkek” szélén, ill. közelében elvileg a Rurik-dinasztia szuzdali ágának sok tagja elért. Vszevolod az energikus Jurij Dolgorukij legfiatalabb fia volt, így születésekor neki volt a legkisebb az esélye arra, hogy az apai örökséget megszerezze. A természet rendje (alacsony átlagéletkor a 12. században), a körülmények szerencsés alakulása és saját tehetsége azonban lehetővé tette, hogy 1176-ban, huszonnégy éves korában elfoglalja a vlagyimir–szuzdali trónt. Ekkor már egyetlen bátyja sem volt életben, az unokaöccseit pedig kiszorította a hatalomból.⁶³ Az utóbbiak közül egyedül Gleb nevű testvérének fiai számíthattak a jóindulatára. Ennek az volt az oka, hogy ők a távoli Perejaszlavl–Russzkij fejedelemi voltak, és elismerték Vszevolod rangidősségét. Vlagyimir Glebovics 1177-ben, a vlagyimir belháború utolsó szakaszában segítséget nyújtott Vszevolodnak.⁶⁴ Testvére, Izjaszlav részt vett az 1183-as, volgai bolgárok elleni hadjáratban, amelynek során életét vesztette. A vlagyimiri Uszpenskij-székesegy-

⁶⁰ *Scsepkina*, 71–73, 75, 78. Limonov szerint Vszevolod jász nőt vett feleségül: *Ju. A. Limonov: Vlagyimiro–Szuzdalszkaja Rusz. Ocserki szocialno-polityicseszkoj isztorii. L.*, 1987. 98. Prohorov a nagyfejedelem feleségét alán, vagyis úgyszintén jász származásúnak tartja: *Prohorov*, 276.

⁶¹ A Vszevolod feleségével kapcsolatos információk: PSZRL. T. I. 417, 421, 424–425. Marija halálhírért az Első Novgorodi Évkönyv is tartalmazza: NPL. 50.

⁶² *Prohorov*, 278–279.

⁶³ A Vlagyimir–szuzdali Fejedelemség megszerzéséhez és az unokaöccsök hatalomból való kiszorításához: *Makai János: Zűrzavar Vlagyimir–Szuzdalban (1174–1177)*. In: *Történészként a katedrán. Tanulmányok Nagy József 80. születésnapjára*. Eger, 2009. 319–335.

⁶⁴ PSZRL. T. I. 383–384.

házban temették el.⁶⁵ Négy évvel később Vlagyimir is meghalt,⁶⁶ de Vszevolod csak ideiglenesen tudta ellenőrzése alá vonni a Perejaszlavli Fejedelemséget.⁶⁷

Úgy tűnik, hogy a nagyfejedelem a női rokonait nem tartotta veszélyesnek. Borisz nevű bátyja még 1159-ben távozott az élők sorából, de egy közeli női rokona még több mint négy évtizedig, egészen haláláig háborítatlanul élhetett a Szuzdal mellett, Kideksában található rezidencián.⁶⁸ Vszevolod közvetlen elődje, Mihalko (1175–1176) már betegen szerezte meg a hatalmat, és hamarosan meg is halt. Ezt követően özvegye, Fevronyija a fejedelemség egyik legjelentősebb központját, Szuzdalt kapta Vszevolodtól, és hátralévő éveit ott élte le. A nagyfejedelem Mihalko és Fevronyija lányának is politikai megfontolásból szerzett férjet: az unokahúgát 1180-ban a kijevi fejedelem fiával, Vlagyimir Szvjatoszlaviccsal házasította össze.⁶⁹

Vszevolodnak női ágon is volt két sógornője. A felesége egyik testvére, Jaszinja 1183-ban Szvjatoszlav kijevi fejedelem fiatalabb fiával, Msztyiszlávval kötött házasságot.⁷⁰ A másik sógornőjének a neve nem ismeretes. Scsepkina szerint Jaszinjának, míg B. A. Ribakov szerint Jelenának hívták.⁷¹ (Az első feltételezés aligha lehet igaz, mivel – az Ipatyij-évkönyv fentebb ismertetett híradása alapján – Jaszinja Msztyiszlav Szvjatoszlavics neje lett.) Ez a sógornő Nagy Msztyiszlav kijevi nagyfejedelem (1125–1132) unokájához, Jaroszlav Vlagyimi-rovics-hoz ment feleségül. Jaroszlav függő helyzetű fejedelemként háborúban és békében egyaránt Vszevolod megbízható támogatója, képviselője volt, de a nemzeti rangsorrendben elfoglalt helye miatt nem jelentett konkurenciát. 1185-ben és 1186-ban a rjazanyiak ellen harcolt,⁷² s az utóbbi évben Jaroszlav részt vett Vszeszlava esküvőjén is.⁷³ Vszevolod leginkább a Novgoroddal kapcsolatos tervei megvalósításában vette igénybe a sógora szolgálatait: háromszor juttatta az ottani fejedelmi székbe. Jaroszlav két alkalommal csak rövid ideig tudta megtartani tisztségét (1182–1184, 1197–1199), az egyik periódusa azonban viszonylag hosszú volt (1187–1196).⁷⁴ Vszevolod sógora a harmadik fejedelmi ciklusa idején, 1198-ban építtette Novgorod közelében a híres nyeregyicai

⁶⁵ Uo. 389–390.

⁶⁶ Uo. 406. PSZRL. T. II. 652–653.

⁶⁷ PSZRL. T. I. 416, 427–428.

⁶⁸ Uo. 349, 417. Ny. G. Berezskov szerint Kideksában Borisz Jurjevics felesége halt meg: *Ny. G. Berezskov: Hronologija russzkovo letopiszanyija*. M., 1963. 86. A szövegkörnyezet alapján azonban az elhunyt inkább Borisz lánya, vagyis Vszevolod unokahúga lehetett.

⁶⁹ A Mihalkóval és családjával kapcsolatos adatok: PSZRL. T. I. 375–379, 417. PSZRL. T. II. 612.

⁷⁰ PSZRL. T. II. 624–625.

⁷¹ *Scsepkina*, 71. *Ribakov*, 1984. 185.

⁷² PSZRL. T. I. 402, 406.

⁷³ Uo. 405.

⁷⁴ NPL. 37–44. PSZRL. T. I. 406. Jaroszlav Vlagyimi-rovics novgorodi fejedelemségéhez: *Makai János: Szuzdal és Novgorod kapcsolatai a 12. században. Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Eger, 2011. 160–175.

Megváltó-templomot.⁷⁵ 1199-ben Jaroszlav és felesége végleg elhagyta a várost, és visszatért Vlagyimir–Szuzdalba, ahol a feleség hamarosan meghalt.⁷⁶ Jaroszlav ezután délen képviselte sógora, a nagyfejedelem érdekeit. Az utolsó vele kapcsolatos adat 1205-ből való. Ekkor Vszevolod veje, Rosztyiszlav elűzte őt a Kijev közeli Visgorodból.⁷⁷

Erkölcsei szempontból Vszevolod rokonságának legproblematisabb része a halicsi volt. Testvére, Olga Jaroszlav halicsi fejedelemhez ment feleségül, és egy Vlagyimir nevű fiút is szült neki. Azonban Jaroszlav Oszmomiszl (Nyolceszű, azaz Éleseszű) (1153–1187) nem bizonyult megbízható férjnek: szeretőt tartott, s tőle még fia is született. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy Olga és Vlagyimir 1170-ben Lengyelországba menekült. Ezután Halicsban zendülés tört ki, melynek során Jaroszlávot elfogták, a szeretőjét megégették, a törvénytelen fiút pedig börtönbe zárták. Jaroszlav kénytelen volt visszafogadni Olgát és Vlagyimirt.⁷⁸ Az utóbbiak 1173-ban ismét menekülésre kényszerültek. Ezúttal a Torcseszki élén álló Mihalko Jurjevics fogadta be őket.⁷⁹ Mint ismeretes Mihalko nem sokkal később a vlagyimiri trónra került. Halála után öccse, Vszevolod biztosított menedéket Olga számára. Az Ipatyij-évkönyv még annyit árul el Olgáról, hogy ő keresztelte meg Vszevolod negyedik lányát,⁸⁰ ill. a legfontosabb források hírt adnak a haláláról és a temetéséről.⁸¹

Halicsban a hatalomátvétel sem zajlott botránytól mentesen. Éleseszű Jaroszlav nem Vlagyimirra, hanem törvénytelen fiára akarta hagyni a fejedelemség központi részét. 1187-ben, Jaroszlav halála után azonban zavargás tört ki, melynek következtében Vszevolod unokaöccse ülhetett apja és nagyapja trónjára.⁸² Vlagyimir nem szeretett tanácskozni a bojárakkal, pedig ez a 12. században elvárás volt a fejedelmekkel szemben. Ráadásul az ő életvitele is támadható volt: nagyon sokat ivott, egy pap feleségétől két fia született, és ha valakinek a felesége vagy lánya megtetszett neki, elvette, vagyis erőszakkal magáévá tette őt. Ilyen okok miatt 1188-ban a halicsiak elűzték Vlagyimirt, aki Magyarországon talált menedéket. Ezután III. Béla magyar király (1172–1196) megpróbálta kihasználni a lehetőséget, és kísérletet tett Halics meghódítására. 1189-ben Vlagyimir Jaroszlavics Kázmér krakkói fejedelem segítségével tért vissza, de helyzete labilis volt, ezért tekintélyes szuzdali nagybátyjához fordult támogatásért: atyjának, ill. urának nevezte, és kérte, tartsa meg Halicsot az ő (Vlagyimir) hatalma alatt. Vszevolod elfogadta a felkérést, majd Vlagyimir érdekében követeket

⁷⁵ NPL. 44. A templom ma is a Nyeregyica-hegynek nevezett magaslaton áll.

⁷⁶ PSZRL. T. I. 416–417.

⁷⁷ PSZRL. T. I. 426.

⁷⁸ PSZRL. T. II. 564.

⁷⁹ PSZRL. T. II. 571.

⁸⁰ Uo. 613.

⁸¹ Uo. 624. T. I. 389.

⁸² PSZRL. T. II. 656–657.

küldött az óorosz fejedelmekhez, a magyar királyhoz és a lengyelekhez is.⁸³ Font Márta találó értékelése szerint Vlagyimir a Vszevolodtól kapott „garancia” mellett tudott megmaradni Halics élén egészen 1199-ben bekövetkezett haláláig.⁸⁴

Nézeteltérés a trónutódlás kérdésében

Vszevolodnak elvileg nem okozhatott gondot az utódlás, mivel nyolc fia közül hat még 1207-ben is életben volt. Ebben az évben a szeniorátus rendjének megfelelően a legidősebb volosztyhoz jutott: Konsztantyin hat település irányítását kapta meg apjától. Közülük a legjelentősebb a fejedelemség egyik legrégebb városa, Rosztov volt.⁸⁵ Ezek után azt várnánk, hogy a Lavrentyij-évkönyv krónikása Vszevolod halálhíre után Konsztantyin vlagyimiri trónra lépésének hírét közli. A nagyfejedelem 1212. április 13-án halt meg, a nekrológja után azonban szó sincs a méltóság átvételéről. Először arról olvashatunk, hogy Jurij hazaengedte a rjazanyiakat, majd arról, hogy Jurij öccsével, Jaroszlávval Rosztovhoz vonult, ott kibékültek Konsztantyinnal, és mindannyian hazatértek.⁸⁶ Az információk azt sugallják, hogy 1212-ben Jurij örökölte a nagyfejedelemi címet, míg bátyja továbbra is Rosztovban maradt.

Az 1480-as Moszkvai Évkönyvből (Szvodból)⁸⁷ kiderül, miért nem érvényesült a rangidősség Vlagyimirban: Vszevolod Konsztantyint szerette volna utódjának, ő azonban Vlagyimir városa helyett Rosztovot akarta első számú központtá tenni.⁸⁸ Úgy tűnik, Vszevolod ezt a megoldást nem tudta elfogadni, s ezért Jurijt jelölte első számú örökösének. A fenti forrás 1211. évi híradása rámutat, hogy a végakarátát a vecsével is el kellett fogadtatnia: „Vszevolod nagyfejedelem összehívta az összes bojárját a városokból és a volosztyokból, [meghívta – M. J.] Ioan püspököt, a kolostorfőnököket, a papokat, a kereskedőket, a dvorjanyinokat és az összes embert, és fiának, Jurijnak adta Vlagyimirt... és mindenkít a kereszthez vezetett, és minden ember megcsókolta [azt, vagyis felesküdt – M. J.] Jurijra”.⁸⁹ Tehát – amint az a legjobb családban is előfordul – Vszevolod élete végén a „nagy fészekben” nézeteltérés támadt. Mivel ezt csak a szeniorátus rendjének megsértésével lehetett elsimítani, várható volt, hogy a következő évtizedekben Vlagyimir–Szuzdalban szintén felüti a fejét a belviszály. Pedig 1177 és 2011 között itt nyugalom honolt.

⁸³ PSZRL. T. II. 659–667. Vszevolod az óorosz fejedelmeken és III. Béla magyar királyon kívül Kázmér kis-lengyelországi (1178–1194) és/vagy Mieszko nagy-lengyelországi (1138–1202) fejedelemehez küldhetett követeket.

⁸⁴ Font, 1998. 69.

⁸⁵ PSZRL. T. I. 434.

⁸⁶ Uo. 437.

⁸⁷ A szvod kifejezés olyan évkönyvet jelöl, amely önálló formában nem maradt fenn, de a szövegét más források alapján össze lehet állítani.

⁸⁸ PSZRL. T. XXV. M., 1949. 108.

⁸⁹ Uo. 108.

– □ –

Vszevolod Jurjevics vlagyimir–szuzdali nagyfejedelmet népes családdal áldotta meg a sors, s gyermekeinek többsége elérte a felnőtt kort. Rajtuk kívül rövidebb-hosszabb ideig a húga, a sógora és több sógornője is a környezetéhez tartozott. Miután az 1170-es évek belháborúját arra is felhasználta, hogy eltávolítsa lehetséges ellenfeleit, évtizedeken keresztül, egészen haláláig nem akadt politikai vetélytársa északkeleten.⁹⁰ Később arra ügyelt, hogy a felesége és gyermekei együttesen vegyenek részt az ünnepélyes búcsúztatásokon és fogadásokon, a templomszenteléseken, ill. néhány családi rendezvényen. Egy stabil fejedelemség élén állva lehetősége volt arra, hogy a Rurik-dinasztián belül elfoglalt előkelő helyét elismertesse. Ennek érdekében kihasználta a „nagy fészkek” adta lehetőségeket. A polocki, volhíniai, csernyigovi és szmolenszki belső ügyekbe nem avatkozott, a kijevi helyzetet viszont figyelemmel kísérte. Fejedelemségének időszakában maga Kijev többnyire csernyigovi, míg a város környéke szmolenszki ellenőrzés alatt állt. Ilyen körülmények között érthető, hogy női rokonai segítségével a csernyigovi Szvjatoszlav Vszevolodics kijevi fejedelmével többszörös kapcsolatos létesített, a Kijevi Fejedelemség számos városát, erődítményét irányító szmolenszki Rurik Rosztyiszlavics pedig a násza lett. A Novgorod fölötti ellenőrzést sógorán és fiaival keresztül próbálta megvalósítani. A legrosszabbul a szomszédos rjazanyi föld járt, mivel annak fejedelmét Vszevolod hol fenyegetéssel, hol katonai lépésekkel, hol pedig pusztítással igyekezett sakkban tartani, s fiai segítségét a rjazanyi ügyekben is igénybe vette. Az pedig egyenesen hízelgő lehetett számára, hogy a zűrös életvitelével magát és fejedelemségét rendkívül nehéz helyzetbe juttató unokaöccse Halicsot az ő védelmébe ajánlotta.

Vszevolod „nagy fészket” azért is érdemes alaposabban tanulmányozni, mert ebből kerültek ki a későbbi moszkvai fejedelmek, sőt az első cárok is. A vlagyimir–szuzdali nagyfejedelelem néhány unokája már a nagyapa életében világra jött. Vszevolod vejének, Rosztyiszlávnak 1198-ban délen lánya született.⁹¹ A forrás ugyan nem írja, hogy Verhuszlavától, de ez joggal feltételezhető. Az utódlás szempontjából azonban a fiúktól született fiú unokák számítottak. Közülük Vszevolod kettőnek a világra jöttét is megélte: a trón örökösének számító Konsztyantin első fia 1208-ban, a második pedig 1210-ben született.⁹²

A nagyfejedelemség székhelyével kapcsolatos viták következtében Vszevolod örökségét Jurij kapta meg, de azt csak négy évig (1212–1216) tudta megőrizni. Bár az 1216-os lipicai csata után Konsztyantin megszerezte a nagyfejedelmi címet, 1218-ban meghalt, és ismét öccse következett. Jurij ezt követően népes rokonsága élén húsz évig (1218–1238) irányította Vlagyimir–Szuzdalt. Mivel

⁹⁰ A hatalmi képlet két fontos elemét, a druzsinát és a vecsét természetesen ő sem mellőzhette, ld.: *Makai János*: A vlagyimir–szuzdali államiség a 12. század utolsó harmadában és a 13. század elején. Világtörténet, 2008. tavasz–nyár, 34–44.

⁹¹ PSZRL. T. II. 708.

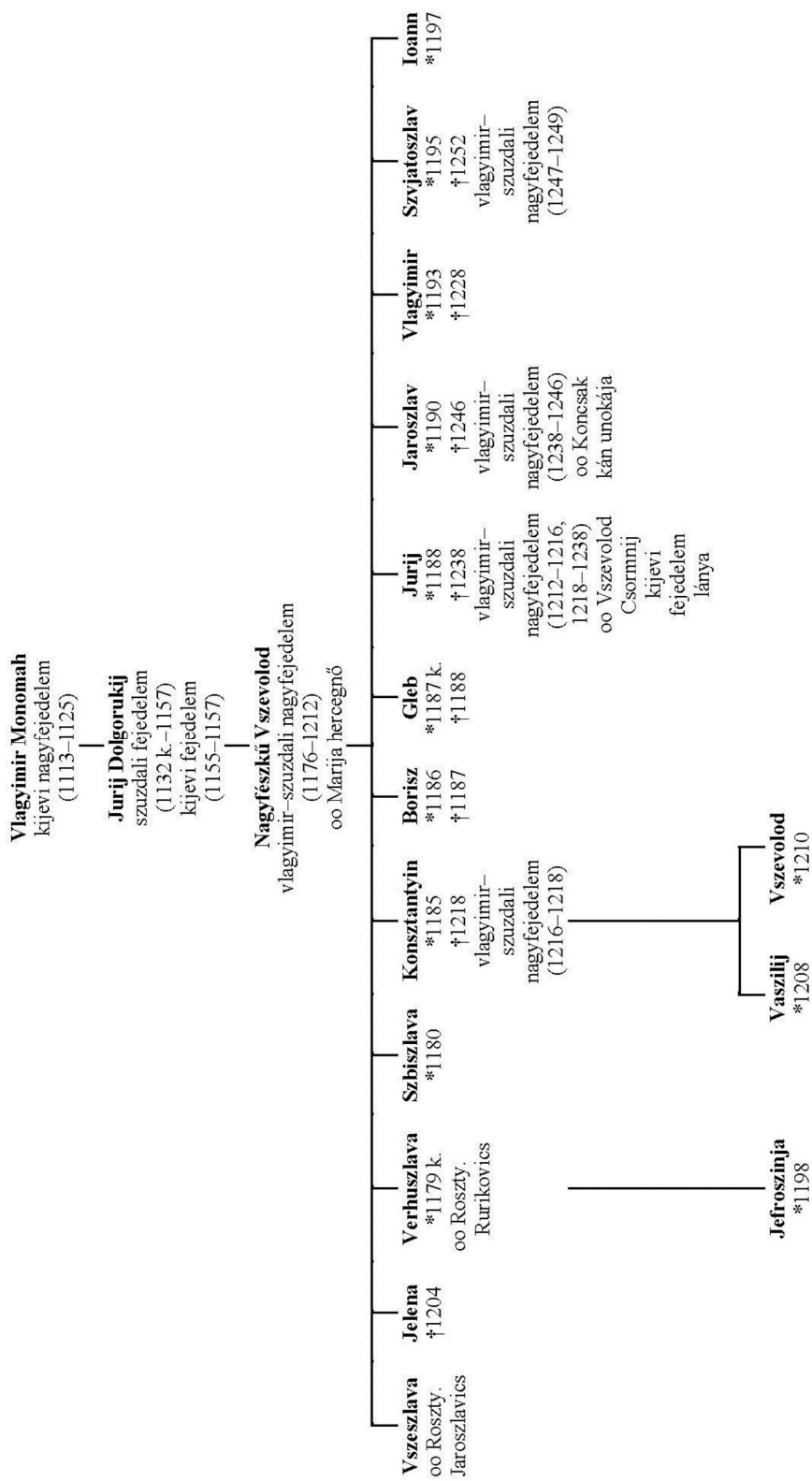
⁹² PSZRL. T. I. 434–435. Konsztyantin második fia a nagyapa nevét kapta.

1238-ban a Szity folyónál a tatárokkal vívott ütközetben életét veszítette, öccse Jaroszlav került a helyére (1238–1246).⁹³ A Rurik-dinasztia legfontosabb ágának képviselői Jaroszlav révén származtak Vszevolodtól. Közülük Alekszandr Nyevszkijt, Iván Kalitát, Dmitrij Donszkojt, III. és IV. (Rettegett, Félelmetes) Ivánt érdemes megemlíteni. Természetesen a dinasztia utolsó tagja, a beteg Fjodor is Nagyfészku Vszevolod leszármazottja volt.⁹⁴

⁹³ A nagyfejedelmi trón 1212–1246 közötti sorsához: PSZRL. T. XXV. 108. PSZRL. T. I. 437–471.

⁹⁴ Jaroszlav Vszevolodovics utódaihoz: *Font–Krausz–Niederhauser–Szvák*, 1997. 660–661. (genealógiai táblázatok)

Vszevolod Jurjevics családja



Megjegyzés: az unokák közül csak azokat tüntettük fel, akik 1212 előtt születtek.